

SKAPER MOBBING FATTIGDOM?

AV RANDI DORTHEA ESPEGREN MASVIE

INNHALDSFORTEGNELSE

Executive summary 3

Skaper mobbing fattigdom? 4

- Introduksjon
- Mobbing
- Hvem mobbes?
- Skaper mobbing fattigdom?
- (1) Har barn som blir utsatt for mobbing større sannsynlighet for å bli fattige?
- Psykiske utfordringer hos offer for mobbing
- Posttraumatisk stressforstyrrelse
- Akademiske konsekvenser som følge av mobbing
- (2) Har familier som opplever at et barn blir mobbet større sannsynlighet for å bli fattige?
- Hva mobbing koster samfunnet
- Særlig om mobberen

Konklusjon, tiltak og forslag til videre forskning 12

- Konklusjon
- Tiltak
- Forslag til videre forskning

Bibliografi 14

EXECUTIVE SUMMARY

Bred forskning viser at fattigdom (lav sosioøkonomisk status) øker risikoen for mobbing. I en studie foretatt av National Children's Bureau fremkom det at barn som opplevde fattigdom hadde nesten tre ganger så stor sannsynlighet for å bli mobbet hyppig enn andre elever (Gibb et al., 2016, s. 4). Vel så interessant er imidlertid sammenhengen mellom mobbing og fattigdom som denne rapporten skal belyse; Skaper mobbing fattigdom? De to hypotesene vi har undersøkt er: (1) Har barn som blir utsatt for mobbing større sannsynlighet for å bli fattige? (2) Har familier som opplever at et barn blir mobbet større sannsynlighet for å bli fattige?

Basert på analyse av eksisterende forskning og kvalitative intervjuer har vi avdekket at det sannsynligvis eksisterer en slik sammenheng mellom mobbing og fattigdom.

Først og fremst opplever mange mobbeoffer langvarige psykiske problemer som følge av mobbing. Deretter er det heller ikke uvanlig at mange presterer dårligere akademisk, faller utenfor skolen og får problemer med å komme seg inn på arbeidsmarkedet. Selv om dette ikke automatisk leder til fattigdom, er det naturlig å anta at det finnes en slik sammenheng. Om man ikke blir fattig, så er i hvert fall sannsynligheten større for at man opplever lavere velstand enn jevnbyrdige.

I et av intervjuene vi har gjort får vi høre om en jente som etter gjentakende og langvarig mobbing nå går på arbeidsavklaringspenger. Psykologen hennes har erklært henne 75 % medisinsk invalid som følge av mobbingen, og hun har symptomer på posttraumatisk stresslidelse. Dette er ikke uvanlige konsekvenser av langvarig og omfattende mobbing.

Også familier opplever en stor belastning når et barn mobbes. Foruten de psykiske og relasjonelle påkjenningene mobbing medfører, opplever også noen familier at økonomien påvirkes. Mange har store utgifter til advokat. Noen foreldre reduserer sin stilling for å følge opp mobbingen, eller opplever situasjonen som en så stor belastning at de blir sykmeldt. Selv om det ikke nødvendigvis kan settes et likhetstegn mellom disse konsekvensene og fattigdom, så kan det også her være en sammenheng.

Mobbing har ikke bare konsekvenser for ofrene og familiene deres, men det har også en samfunnsøkonomisk kostnad. I 2016 ble det foretatt en sosioøkonomisk analyse i Sverige av hva mobbing koster det svenske samfunnet. Resultatene viser at utenforskap som følge av mobbing kan ha store og varierende kostnader avhengig av utenforskapets art og omfang. Mens et moderat utenforskap vil koste samfunnet mellom 1,6 og 2,8 millioner svenske kroner, vil et livslangt liv i utenforskap kunne koste over 30 millioner svenske kroner. Det er ingen grunn til å tro at kostnadene av et liv i utenforskap vil være lavere i Norge enn i Sverige. Samfunnsøkonomisk bør det derfor også være gode incentiver for å redusere mobbing.

Mobbing er alvorlige handlinger som kan ha store og langvarige konsekvenser for offeret selv og de som står rundt. I denne rapporten ønsker vi å gi nye perspektiver til debatten om mobbing og påpeke de økonomiske konsekvensene for enkeltmennesker, familier og samfunnet som sådan av at mennesker mobbes.

¹Utenforskap er mennesker som på en eller annen måte står på utsiden av fellesskapet. Det kan for eksempel være personer som har falt utenfor skolen eller arbeidslivet og som har et svært begrenset sosialt nettverk eller ikke opplever tilhørighet til storsamfunnet.

SKAPER MOBING FATTIGDOM?

INTRODUKSJON

Mobbing er alvorlige handlinger som påvirker både offeret, familien, skoleansatte og helsearbeidere. Det er bred konsensus om at mobbing er et problem som må bekjempes. Det finnes i dag mye forskning som forklarer hvorfor mennesker blir mobbet og hvilke konsekvenser dette har for den som mobbes. En av sammenhengene mellom mobbing og fattigdom er i følge undersøkelsen "Poverty and children's personal and social relationships" at fattigdom øker risikoen for mobbing (Gibb et al., 2016). Til tross for at rapporten bygger på tall fra britisk kontekst, er det grunn til å anta at sammenhengen også finnes i Norge. Vel så interessant er imidlertid spørsmålet om mobbing skaper fattigdom? Kan det være slik at mennesker som blir mobbet har større sannsynlighet for å bli fattige? Har familiene deres større sannsynlighet for å bli fattige? En slik sammenheng mellom mobbing og fattigdom har, så langt vi vet, ikke blitt forsket på tidligere, og utgjør derfor utgangspunktet for denne rapporten.

Av hensyn til prosjektets størrelse vil vi basere oss på forskning som allerede eksisterer, i tillegg til kvalitative intervjuer, for å trekke paralleller mellom mobbing og fremtidig fattigdom. Vi vil hente ut resultater fra statistikker og forskning fra Norge og andre land for å skape et bilde av sammenhengen mellom mobbing og fremtidig fattigdom i Norge. De kvalitative intervjuene vil gi konkrete eksempler på sammenhengen mellom mobbing og fremtidig fattigdom (og kan implisere en kausalitet mellom mobbing og fremtidig fattigdom). Selv om fattigdom ikke nødvendigvis er resultatet for alle som blir mobbet, så er det tydelig at det ofte er en sammenheng mellom mobbing og senere fattigdom.

I arbeidet har vi undersøkt følgende to hypoteser: (1) Har barn som blir utsatt for mobbing større sannsynlighet for å bli fattige? (2) Har familier som opplever at et barn blir mobbet større sannsynlighet for å bli fattige?

Rapporten er avgrenset til å fokusere på mobbing av barn i skolealder. Mobbing av voksne, for eksempel på arbeidsplassen, blir derfor holdt utenfor. Mobbing har mange ulike konsekvenser for offeret. I denne rapporten har vi valgt å fokusere på de konsekvensene som direkte eller indirekte fører til fattigdom. Begrepet "fattigdom" vil vi anvende som en samlebetegnelse som inkluderer både de som faller innunder fattigdomsgrensen og de som opplever dårligere økonomiske vilkår enn i utgangspunktet jevnbyrdige personer.

MOBING

Mobbing defineres gjerne som en form for aggresjonshandling der ett eller flere barn har til hensikt å skade eller undertrykke et annet barn som har problemer med å forsvare seg (Glew, Rivara, & Feudtner, 2000). Forskeren Dan Olweus regnes som grunnleggeren av mobbing som forskningsfelt, og hans definisjonen har fått bred oppslutning. Som Olweus selv skriver:

"In my definition, a student is being bullied or victimized when he or she is exposed, repeatedly and over time, to negative actions on the part of one or more other students. Negative actions can be carried out by physical contact, by words, or in other ways, such as making faces or vulgar gestures, and intentional exclusion from a group. In order to use the term bullying, there should also be an imbalance in strength (an asymmetric power relationship). The student who is exposed to the negative actions has difficulty defending himself or herself" (Olweus, 1994, s. 1).

Definisjonen til Olweus kan sammenfattes i tre kriterier som må være oppfylt for at noe skal regnes som mobbing: (I) fysisk skade en person, gjøre narr av, ekskludere og/eller spre rykter om en person, (II) handlingene må være gjentakende og skje over tid, (III) offeret er ikke likeverdig mobberen i form av styrke eller motstandskraft (Olweus, 1993). Nansel påpe-

ker, slik som Olweus, at det ofte eksisterer en makt-ubalanse mellom mobberen og offeret, der mobberen ofte er fysisk eller psykologisk sterkere (Nansel, et al., 2001). Det er ikke klar enighet om hvor hyppig mobbingen må skje for at det skal falle inn under definisjonen. Også enkelthandlinger kan ha klare trekk av mobbing, selv om de ikke er gjentakende. Det finnes ingen uttømmende liste over hva som regnes som mobbende oppførsel, men det kan eksempelvis innebære fysisk vold, trusler, stjeling, hånliggjøring, baksnakking eller ekskluderende atferd (Beale, 2001).

6,3% OPPLEVER MOBING PÅ SKOLEN
(56.700 elever)

Mobbing er et utstrakt problem i norske skoler. Elevundersøkelsen av 2016 viste at 6,3 % av elevene oppgir at de i en eller annen kombinasjon er mobbet av medelever, digitalt mobbet av noen på skolen eller mobbet av voksne på skolen (Wendelborg, 2017, s. 31). Med nesten 900.000 barn i norsk grunnskole og videregående tilsvarer dette omkring 56.700 elever (SSB, 2015). Bak hver prosent befinner det seg enkeltindivider som opplever en svært krevende og tidvis uutholdelig hverdag. Og som vi skal se, kan mobbingen ha alvorlige konsekvenser for de som utsettes for det.

HVEM MOBBER?

Grunnen til at barn mobbes er gjerne sammensatt. Ulik forskning har identifisert en del fellestrekk ved de som blir offer for mobbing. Flertallet av de som mobbes er passive eller tilbakeholdne i fremtoningen (ca. 2/3), mens resten gjerne har en mer aggressiv fremtoning (ca. 1/3) (Brockenbrough, Cornell, & Loper, 2002). De med en mer aggressiv fremtoning er gjerne de som betegnes som mobber og mobbeoffer; de mobber andre, men blir også selv mobbet (Kim, Leventhal, Koh, Hubbard, & Boyce, 2006). Rent fysisk er offer for mobbing ofte små og svake sammenlignet med den som mobber (McNamara & McNamara, 1997). De har også større sannsynlighet for å være dårligere i sport eller annen fysisk aktivitet (Olweus,

1993). Av personlighet er de gjerne mer stille, bekymret, usikre, sensitive og har lavere selvtillit enn andre barn (Glew, Rivara, & Feudtner, 2000; O'Moore & Kirkham, 2001).

Men hva kan vi lære av disse typiske egenskapene hos et mobbeoffer? Visse egenskaper hos den som mobbes kan ha vært der i utgangspunktet, slik at personene allerede før mobbingen startet var disponert for eksempelvis psykiske lidelser og utenforskap. Som vi skal se under delen "Psykiske problemer hos offer for mobbing" kan mobbing forsterke slike typiske egenskaper hos den som blir mobbet. Mobbingen utgjør dermed i seg selv en risiko for psykiske lidelser og utenforskap, og muligens senere fattigdom. Dette vil vi utdype nærmere senere.

SKAPER MOBING FATTIGDOM?

Vi har undersøkt om det kan være en sammenheng mellom mobbing og fattigdom – i den grad mobbing fører til fattigdom. De to hypotesene som skal belyses er: (1) Har barn som blir utsatt for mobbing større sannsynlighet for å bli fattige? (2) Har familier som opplever at et barn blir mobbet større sannsynlighet for å bli fattige?

(1) HAR BARN SOM BLIR UTSATT FOR MOBING STØRRE SANNSYNLIGHET FOR Å BLI FATTIGE?

Forskning påpeker at de som utsettes for mobbing opplever alvorlige konsekvenser. Psykiske problemer, dårligere selvtillit og hyppig fravær fra skolen (for å unngå mobbing) er bare noen av konsekvensene som kan nevnes (Arseneault, Bowes, & Shakoor, 2010; Smokowski & Kopasz, 2005; Andreou, 2000). Uten å automatisk trekke konklusjonen om at mobbing av denne grunn fører til fattigdom, er det ikke vanskelig å forestille seg at det kan eksistere en slik sammenheng. Først kan de akademiske resultatene bli dårligere som følge av høyt fravær fra skolen, og samtidig kan den psykiske belastningen medføre varige lidelser. I det følgende vil vi først se nærmere på de psykiske lidelsene et offer for mobbing kan oppleve. Dernest vil vi undersøke hvilke akademiske konsekvenser mobbingen kan ha for offeret.

PSYKISKE UTFORDRINGER HOS OFFER FOR MOBING

Bred forskning viser at mobbing kan resultere i psykiske problemer for de som utsettes for det. De psykiske problemene kan få ulikt utslag, det være seg i form av depresjon, angst, dårlig

selvtillit, ensomhet, selvskading, magesmerter eller andre lignende psykososiale eller psykosomatiske plager (Arseneault, Bowes, & Shakoor, 2010; Fekkes, Pijpers, Fredriks, Vogels, & Verloove-Vanhorick, 2006; Smokowski & Kopasz, 2005). For flere ofre varer slike problemer gjennom hele livet. I tillegg opplever tidligere offer for mobbing at de i en alder av 23 år er mer deprimerte og har dårligere selvtillit enn unge voksne som ikke har blitt utsatt for mobbing (Olewus, 1993).

I sin doktoravhandling fra 2006 fant Gunilla K. Fosse at 50 % av pasientene med psykiatiske lidelser rapporterte om tidligere mobbing. Avhandlingen slo fast at voksne som har opplevd mobbing i oppveksten har høyere grad av psykiatiske symptomer og lavere selvtillit. I tillegg hadde de høyere grad av bulimia nervosa, var oftere enslige og hadde lavere grad av utdanning (Fosse, 2006). Studiet viste at graden av mobbing i barndommen korrelerte med graden av psykiatiske symptomer personene viste i voksen alder (Fosse, 2006). Dette sammenfaller med annen forskning som utforsket sammenhengen mellom psykotiske symptomer (nærmere bestemt vrangforestillinger og hallusinasjoner) og gjentatt mobbing i barndommen. Studien slår fast at "the risk of developing non-clinical psychotic experiences increased with frequency of being a victim of bullying", altså korrelerte hyppigheten av mobbingen med graden av psykotiske symptomer (Lataster, et al., 2006, s. 425). Sammenhengen bekreftes også av studien "School Bullying and Youth Violence" der det fremgår at "psychopathic behaviour, including social problems, aggression, and externalizing behavioural problems, is a consequence rather than a cause of bullying experiences" (Kim, Leventhal, Koh, Hubbard, & Boyce, 2006, s. 1039).

Sammenhengen mellom det å ha blitt utsatt for mobbing og graden av såkalte internaliserende problemer som tilbaketrekning, somatiske plager, depresjon og angst er bekreftet i studier der en blant annet kontrollerer for sosiale, demografiske og genetiske faktorer (Arseneault, et al., 2008; Bond, Carlin, Thomas, Rubin, & Patton, 2001). Eksempelvis fant Bond i sin studie, etter "adjustment for social relationship and sociodemographic factors", at "recurrent victimisation remained significantly associated

with incident self reported symptoms of anxiety or depression" (Bond, Carlin, Thomas, Rubin, & Patton, 2001, s. 482). En annen studie fant at de som var utsatt for mobbing hadde flere sosiale problemer i slutten av skoleåret enn problemene de hadde ved starten av skoleåret, og konkluderer med at "[h]aving social problems may be both a cause and a consequence of victimization, but there are stronger indications that it is a consequence" (Kim, Leventhal, Koh, Hubbard, & Boyce, 2006, s. 1040). Dette betyr at mobbingen i seg selv utgjør en reell risikofaktor for psykiske problemer, og at sammenhengen mellom mobbing og psykiske problemer ikke bare kan forklares ved sosiale, demografiske eller genetiske faktorer.

Det er dermed klart at visse egenskaper hos den som blir mobbet kan ha vært der i utgangspunktet og gjort personen mer disponert for å falle utenfor. Men mobbing kan også forsterke slike trekk hos den som mobbes og gjøre personen i enda større grad disponert for psykiske lidelser og utenforskap.

Grunnen til at det er interessant å studere slike konsekvenser av mobbing, er nettopp fordi psykiske lidelser kan ha en sammenheng med senere fattigdom. Om ikke direkte, så i hvert fall indirekte. Mobbingen kan lede til psykiske lidelser over lang tid som i neste omgang kan føre til dårligere arbeidskapasitet, uførhet og fattigdom. Vi vet at 62,0 % av unge uføre mellom 18-29 år er uføre som følge av psykiske lidelser, mens det totale antallet uføre på grunn av psykiske lidelser er 35 % (Ellingsen & Lindbol, 2017; Ellingsen & Lindbol, Utviklingen i uførediagnoser per 31. desember 2014, 2017). Videre forskning på sammenhengen mellom uførhet og mobbing ville vært spennende, men ligger utenfor det vi har kapasitet til å forske på i denne rapporten.

En som til daglig får kjenne på slike konsekvenser av mobbingen er "Vilde". Vilde ble mobbet store deler av barne- og ungdomsskolen, både av medelever og lærere. Medelevene kalte henne stygg og tjukk. De fikk henne til å tro at hun ikke fortjente å ha venner. Vilde gikk alltid alene i friminuttene. Hun ble holdt utenfor. Dersom hun prøvde å få seg venner, var det alltid noen medelever som var bevisst på å ødelegge. Lærerne gjorde heller

ingen ting for å hjelpe. De mente at de ikke kunne gjøre noe for henne. Det var ikke deres ansvar. Noen mente til og med at Vilde selv hadde skylden for at hun ble mobbet. Og Vilde begynte selv å tro på disse løgnene.

Vilde var glad i dyr. Særlig hester. Interessen for hester gjorde at hun begynte på hestelinje på videregående. Hun fullførte også lærlingperioden. Men det hele var veldig krevende. Mobbingen hadde gjort at hun hadde problemer med å forholde seg til folk. I en alder av 23 år har hun i dag klare symptomer på posttraumatisk stressforstyrrelse. Psykologen hennes konkluderte med at hun har blitt 75 % medisinsk invalid som følge av mobbingen. Nå går Vilde på arbeidsavklaringspenger. Hun klarer ikke arbeide på grunn av den store påkjenningen hun har hatt gjennom mange år med utestengelse og mobbing. Vilde er ikke alene om å ha symptomer på posttraumatisk stressforstyrrelse som følge av mobbing.

POSTTRAUMATISK STRESSFORSTYRRELSE

En studie foretatt av Statens Arbeidsmiljøinstitutt (Stami) i 2015 viser at det er en klar sammenheng mellom mennesker utsatt for mobbing og symptomer på posttraumatisk stressforstyrrelse (PTSD). Studiet påpeker at 57 % av de som mobbes også har symptomer

på PTSD over grenseverdier for diagnosen (Nielsen, 2015). Dette er symptomer som kan sammenlignes med de traumene mange voldtektsoffer og mennesker som har vært i krigs- eller katastrofeområder opplever.

Forfatterne understreker imidlertid at forskningen ikke gir et svar på om det er mobbingen som faktisk fører til symptomer på PTSD eller om symptomene allerede eksisterte hos mobbeofferet og dermed var en adekvat diagnose for de som blir utsatt for mobbing. Sammenhengen er likevel interessant. Og skal vi tro forskningen vi allerede har presentert, der det har blitt justert for sosiale, demografiske og genetiske faktorer, så er det ikke urimelig å anta at mobbing faktisk kan lede til PTSD, slik de gjorde for Vilde.

Ifølge Norsk Helseinformatikk lider omkring 10 % av soldatene som har vært i krig eller mennesker som har vært katastrofeofre av PTSD. Drøyt 30 % som har vært offer for voldtekt får tilsvarende lidelse (www.nhi.no, 2016). Når mobbing leder til at 57 % får symptomer på PTSD, er det ikke vanskelig å forestille seg hvor ekstremt belastende mobbing er for den som utsettes for det. Det heller ikke vanskelig å forestille seg at mobbingen vil påvirke livet senere, da også i form av arbeidskapasitet og inntekt.

SOLDATER

10 %

VOLDTEKSTOFRE

30 %

MOBBEOFFER

57 %

LIDER AV PTSD

HAR SYMPTOMER PÅ PTSD

AKADEMISKE KONSEKVENSER SOM FØLGE AV MOBBING

Som vi har sett, opplever offer for mobbing gjerne negative langsiktige konsekvenser av mobbingen. Dette viser seg også i tydelige endringer i de akademiske resultatene offer for mobbing oppnår. De fleste oppnår gjerne gjennomsnittlig eller over snittet gode akademiske resultater på barneskolen, mens karakterene faller i løpet av ungdomsskolen (Olewus, 1993). Dette kan ha sammenheng med den negative innvirkningen mobbingen har på elevens selv-tillit og engasjement for skolen. Mange mister undervisning fordi de er mye borte fra skolen. Av denne grunn faller også deres akademiske resultater til under gjennomsnittet (McNamara & McNamara, 1997).

En liknende sammenheng bekreftes også i Fosse sine studier. Hun kommer frem til at de som er utsatt for mobbing i barndommen har betydelig lavere utdanning enn andre. Bare 21,6 % av mobbeofrene, sammenlignet med 43,5 % som ikke var mobbet, hadde tatt en grad eller en form for utdanning etter videregående skole. Pasientene som var blitt mobbet fikk ofte sosial stønad, eller var hyppigere involvert i rehabiliteringsprogram. I tillegg hadde de markant flere ufaglærte jobber: 10,8 % versus 2,4 % arbeidet som butikkmedarbeider, mens 0 % versus 7,1 % arbeidet som kjemiker, fysiker, ingeniør eller geolog. Bare 1,4 % tidligere mobbeoffer arbeidet som lærer, sammenlignet med 10,6 % i befolkningen ellers (Fosse, 2006).

Som følge av mobbing får mange elever lav terskel for å være hjemme fra skolen, og har der-

med høyt fravær. Dette leder i neste omgang til "hull" i kunnskapen til elever som mobbes.

Et eksempel på slike kunnskapshull er "Lisa". Hun er mye hjemme fra skolen som følge av mobbing.

Mobbingen av Lisa er dokumentert ved at skolen flere ganger har fått pålegg fra fylkesmannen for brudd på Opplæringsloven § 9a. Mobbingen har ført til høyt fravær fra skolen og dermed kunnskapsmangel i flere fag. Hun er ofte hjemme fra skolen flere dager i løpet av en uke. Foreldrene til Lisa har gitt henne hjemmeundervisning, men opplever ikke at skolen har fulgt opp og sett til at læringsmålene blir oppnådd. Det kan gå hele dagen før de får bøker og oppgaver Lisa kan jobbe med. Dette har ført til at mange av formiddagene har gått uten at Lisa har fått arbeidet med det hun skal.

Lisa har alltid vært motivert for skolearbeid og har vært svært lærevillig. Hun går nå i 9. klasse og karakterene synker. Hun har tidligere hatt gode faglige prestasjoner og lærerne hennes har påpekt at hun har en god kognitiv forståelse. Gjennom dokumentasjon i form av elevkort fra barneskolen og karakterene fra ungdomsskolen er det et tydelig skille i prestasjonene til Lisa fra før og etter mobbingen startet. Nå er hun bekymret for om hun i det hele tatt vil klare å fullføre videregående skole. Hun frykter at hun ikke kan bli lærer eller veterinær slik hun først ønsket. Framtidsdrømmene ser ut til å måtte vike til fordel

for et håp om kanskje å få en utdanning og en eller annen form for jobb.

Utfallet av konsekvensene i hennes mobbesak er ikke kjent ennå, da Lisa fortsatt er elev.

Historien til Lisa stemmer godt med forskningen som er gjort på sammenhengen mellom mobbing og svekkede akademiske resultater som følge av dette. Selv om det ikke nødvendigvis kan settes et likhetstegn mellom mobbing og dårlige akademiske prestasjoner, så er det tydelig at det er en sammenheng mellom dem. Det er heller ikke gitt at mennesker med dårligere akademiske resultater og lavere eller ingen utdanning blir fattige, men de får i hvert fall et dårligere utgangspunkt enn andre. Det er heller ikke vanskelig å forestille seg at de, som et resultat av dårligere akademiske prestasjoner og lavere utdanning, er mer disponert for å bli fattige.

For å oppsummere: Har barn som blir utsatt for mobbing større sannsynlighet for å bli fattige? Tatt i betraktning de psykiske og akademiske konsekvensene mobbing ofte har på de som utsettes for det, er det ikke urimelig å anta at det finnes en slik sammenheng. Selv om det ikke kan settes et absolutt likhetstegn mellom mobbing og senere fattigdom, så er sannsynligheten større for at de som har blitt mobbet også blir fattige. Om ikke fattige, så i hvert fall dårligere stilt økonomisk.

(2) HAR FAMILIER SOM OPPLEVER AT ET BARN BLIR MOB-BET STØRRE SANNSYNLIGHET FOR Å BLI FATTIGE?

Mens påvirkningen mobbing har på enkeltindivider har vært gjenstand for relativt bred forskning, så er påvirkningen mobbing har på familier dårligere dokumentert. Det er imidlertid lett å forstå at mobbing også har stor påvirkning på hele familier, det være seg i form av bekymring og stress for foreldrene, økonomiske utgifter til advokat, dårligere arbeidskapasitet eller lignende.

For å bruke et konkret eksempel på hvordan dette kan se ut kan vi se på moren til Lisa. Hun kan fortelle om en familie som er i alarmberedskap som følge av mobbingen av datteren. De makter ikke å gjennomføre vanlige ting som andre familier gjør, men har i flere år bare levd for å komme gjennom dagene. Dette for å følge opp mobbesaken, både hva

gjelder Lisas psykiske helse og hennes opplæringstilbud. En så enkel ting som å reise på helgetur er vanskelig. Det krever at besteforeldrene er klare til å gripe inn dersom mobbingen eskalerer i løpet av helgen. Det er med andre ord mye koordinering som må til bare for å gjøre vanlige familieaktiviteter.

Familien har også hatt store utgifter for å lønne advokat. Andre utgifter har gått til å kjøpe 'riktige' klær til Lisa, dra på de 'riktige' feriene og lignende, slik at de materielle rammene rundt henne er bra. I tillegg er det en del utgifter for å gi Lisa ekstra oppmerksomhet i tyngre perioder.

Moren til Lisa har fått lønnet permisjon til deler av oppfølgingen av Lisa. I tillegg har hun fått avspasere. I perioder har hun også vært sykemeldt som følge av belastningen det er å ha et barn som blir mobbet. Ettersom mobbingen har strukket seg over en periode på mange år har arbeidsgiver blitt stadig mer misfornøyd med situasjonen. Mobbesaken har blitt en permanent situasjon, og spiser av arbeidsgivers ressurser både ved at det går ut over arbeidstiden og arbeidsprestasjonene til Lisas mor. Samtidig påvirker det livskvaliteten til moren til Lisa når arbeidsgiver er permanent misfornøyd.

Nå vurderer hun å bytte jobb. Men hun sier det er vanskelig å finne en ny jobb som tillater henne å løpe for å dra på skolen, ha møter, stadige telefoner med politi, advokat, fylkesmann, pedagogisk-psykologisk tjeneste og barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk.

Selv om dette eksempelet ikke gir noe håndfast svar på om familier som opplever at et barn blir mobbet har større sannsynlighet for å bli fattige, så er det åpenbart at mobbing er svært belastende for en familie.

Når det gjelder forskning på mobbing i generelle termer, så er denne veldig individfokuset. Det er derfor ingen overraskelse at det er utfordrende å finne forskning på hvordan mobbing påvirker hele familier. Fravær av forskning betyr imidlertid ikke at sammenhengen mellom mobbing og fattigdom i familier ikke eksisterer. Dette er imidlertid åpenbart et felt det bør forskes mer på.

HØYERE UTDANNELSE

21,6%
MOBBET

43,5%
IKKE MOBBET

BUTIKKMEDARBIEDER

10,8%
MOBBET

2,4%
IKKE MOBBET

KJEMIKER, FYSIKER, INGENIØR ELLER GEOLOG

0%
MOBBET

7,1%
IKKE MOBBET

LÆRER

1,4%
MOBBET

10,6%
IKKE MOBBET

HVA MOBBIING KOSTER SAMFUNNET

Økonomisk gevinst av redusert utenforskap

Mobbing har ikke bare negative konsekvenser i form av eksempelvis dårlig selvtillit, dårligere akademiske resultater, utenforskap og psykiske lidelser, men det har også en økonomisk kostnad. For å si det enkelt så blir samfunnet 'fattigere' av at mennesker mobbes.

Kostnader når mobbingen pågår knytter seg ofte til spesialundervisning, antimobbeteam, innsats fra BUP, PPT og Fylkesmannen. En ikke ubetydelig kostnad kan også knytte seg til foreldre som må redusere arbeidsmengden eller blir sykemeldte som følge av mobbingen av barna deres. Mange tar også i bruk advokathjelp som kan koste betydelige summer. I voksen alder knytter kostnadene seg ofte til arbeidsledighet og innsatsen samfunnet gjør for å bearbeide problemene mange tidligere mobbeoffer kan oppleve.

De som har blitt utsatt for mobbing har, som vi har sett, økt risiko for psykiske lidelser og har lettere for å falle utenfor skolen. Dette gjør at mange har større problemer med å komme seg inn i arbeidsmarkedet, hvilket i neste omgang kan føre til alt fra tidsbegrenset til langvarig utenforskap. Slikt utenforskap kan ha en betydelig økonomisk konsekvens for samfunnet.

Dette bekrefter også en undersøkelse fra Sverige. I 2016 foretok de svenske forskerne Lundmark, Nilsson og Wadenskog en sosio-økonomisk analyse av hva mobbing koster det svenske samfunnet. Resultatene viser at utenforskap som følge av mobbing kan ha store og varierende kostnader avhengig av utenforskapets art og omfang. Mens et moderat utenforskap vil koste samfunnet mellom 1,6 og 2,8 millioner svenske kroner, vil et mer omfattende utenforskap koste rundt 4,5 millioner svenske kroner (Lundmark, Nilsson, & Wadenskog, 2016). Et livslangt utenforskap (30 år) vil imidlertid ha en mye høyere prislapp. Om et livslangt utenforskap er begrenset til samfunnsmessig produksjonstap og forsørgelseskostnader eller om det også inkluderer et liv med misbruk, kriminalitet eller sosiale problemer kan samfunnskostnaden variere mellom alt fra like under 10 millioner til over 30 millioner svenske kroner (Lundmark, Nilsson, & Wadenskog, 2016).

MODERAT UTENFORSKAP

1 600 000 -
2 800 000 SEK

OMFATTENDE UTENFORSKAP

4 500 000 SEK

LIVSLANGT UTENFORSKAP (30 ÅR)

10 000 000 -
30 000 000 SEK

Det er ingen grunn til å tro at kostnadene av et liv i utenforskap vil være noe lavere i Norge enn i Sverige. Samfunnsøkonomisk bør det derfor være gode incentiver for å redusere mobbing. Det ville imidlertid vært spennende å få mer forskning på hva mobbing faktisk koster det norske samfunnet. Spørsmålet man kan stille seg er hva som faktisk blir mest kostbart; å gjøre noe med mobbing, eller å ikke gjøre noe?

Selv om det ikke finnes kjente tall for hva mobbing koster det norske samfunnet, kjenner vi flere enkeltsaker. En av disse ble fortalt av VG i 2011, hvor Jarle Skjørberg hadde blitt så grovt mobbet som barn, at han ble varig ufør. Mobbingen av Jarle hadde i 2011 kostet samfunnet 16 millioner kroner (Ertesvåg, Bugge, Andersen, & Lund, 2011). Det finnes mange slike saker. I et slikt perspektiv er det vanskelig å forstå at man ikke i større grad klarer å bekjempe mobbingen i Norge.

Gitt den store økonomiske kostnaden mobbing medfører for samfunnet, er det rart det ikke satses større på å bekjempe problemet. Økt satsning på mobbing kunne spart både enkeltmennesker, familier og samfunnet som helhet for store økonomiske byrder, så vel som betydelig personlige gevinster. Det er imidlertid ikke bare det å bli mobbet som er forbundet med negative langtidskonsekvenser, men også det å mobbe.

SÆRLIG OM MOBBEREN

Flere studier påviser at de som mobber har økt risiko for psykiske lidelser og kriminell atferd i senere alder. På denne måten vil også den som mobber koste samfunnet betydelige summer. En studie fant at nesten en tredjedel av de som mobber hadde konsentrasjonsproblemer, 12,5 % hadde depresjon, og 12,5 % atferdsproblemer (Kumpulainen & Rasanen, 2000). I følge NSSC underpresterer mobbere i skolen og leverer dårligere i arbeidssammenheng enn potensialet deres tilsier (Malibu, 1995). Flere studier viser at ungdom som mobber har økt risiko for utvikling av kriminell atferd (Ttofi, Farrington, Friedrich, & Loeber, 2011; Olweus, Bullying or peer abuse in school: Fact and intervention., 1995). Mobbere hadde høyere grad av kriminelle domfellelser og hadde en sterk og spesifikk risiko for å utvikle slik atferd (Ttofi, Farrington, Friedrich, & Loeber, 2011).

Olweus fulgte en gruppe svenske menn, som tidligere hadde vært mobbere, fra ungdomsskolenivå til godt voksen alder. Studien hans fant at det var langt mer sannsynlig at disse mennene ville bli dømt for noe kriminelt innen alderen av 35 år enn det var at andre jevnbyrdige ble dømt. I en alder av 24-35 år hadde 50 % utført en straffbar handling, og 35 % hadde begått tre eller flere straffbare handlinger (Olweus, Bullying or peer abuse in school: Fact and intervention., 1995). Tilsvarende tall for de ikke-mobben-

de elevene var 10 %.

Faktorer som økt risiko for psykiske lidelser, dårligere akademiske resultater og risiko for kriminell atferd gjør at mobberer også koster samfunnet mye penger. Mobbende atferd blir av forskere ansett å ha flere årsaker som ofte knytter seg til oppvekst og familierforhold. Ikke sjelden kommer de som mobber fra familier med utfordringer. Typisk har foreldrene lite tilsyn med barnas aktiviteter og oppdragelsen er inkonsekvent (Carney & Merrell, 2001). Som Carney og Merrell skriver "[b]ullies generally tend to come from homes in which discipline is harsh, often corporal in nature, and inconsistent. Supervision tends to be minimal, problem-solving ability is poor, family conflict level is high and parents are generally un- or under-involved in the child's life, especially with regard to nurturing. The child learns maladaptive coping skills from the parents and others in the home and practices them at school" (Carney & Merrell, 2001, ss. 370-371). Foreldrenes avstraffelse av barna er gjerne fysisk eller ved aggressive utbrudd (Roberts, 2000). Ettersom barn ofte tar etter sine foreldre kan dette forklare hvorfor mange bruker en aggressiv handlemåte i mobbingen av medelever – begrepet vold avler vold passer godt i denne sammenheng. Å ta mobbing ved roten er dermed mer sammensatt enn kun å jobbe med mobberer.

KONKLUSJON, TILTAK OG FORSLAG TIL VIDERE FORSKNING

KONKLUSJON

Mobbing er alvorlige handlinger som kan ha store og langvarige konsekvenser for offeret og de som står rundt. Som rapporten viser kan mennesker oppleve store psykiske plager som følge av mobbing. Psykiske lidelser kan føre til dårligere arbeidskapasitet, uførhet og senere fattigdom. Det er selvsagt ikke slik at alle som har blitt utsatt for mobbing opplever psykiske lidelser, men skal vi tro resultatene fra Fosses doktoravhandling, har 50 % av pasientene med psykiatriske lidelser rapportert om tidligere mobbing. Det er heller ikke gitt at de som har psykiske lidelser får dårligere arbeidskapasitet, eller i verste fall uførhet og fattigdom, men det er gode grunner for å anta at det kan være en slik sammenheng.

Som vist ovenfor, opplever mennesker som har vært offer for mobbing ofte dårligere akademiske prestasjoner enn sine medelever og får betydelig lavere utdanning enn dem. Nok en gang er det nærliggende å anta at det kan være en kausalitet mellom mobbing og senere fattigdom. Om de ikke havner i fattigdom, så er det i hvert fall sannsynlig at de opplever lavere velstand enn jevnbyrdige.

Det er lite forskning som støtter den andre hypotesen rapporten skulle utforske: Har familier som opplever at et barn blir mobbet større sannsynlighet for å bli fattige? Det gjør at vi også er mer forsiktige i å konkludere på denne hypotesen. Fravær av forskning betyr imidlertid ikke at sammenhengen er usannsynlig, men feltet trenger klart mer forskning. Sagt med andre ord trengs det forskning på hvordan mobbing påvirker, ikke bare individer, men mennesker på gruppenivå.

Det er nødvendig at det norske samfunnet tar ansvar for å bekjempe mobbing. Dette vil ikke bare gjøre livet betydelig bedre for enkeltmennesker, men skape et bedre samfunn totalt. På

lang sikt vil samfunnet også spare store summer på å unngå at mennesker mobbes. Skal vi tro tallene fra Sverige vil vi spare alt fra 1,65 til 31 millioner norske kroner per person som ikke havner i utenforskap. Det er ikke urimelig å anta at vi ville funnet tilsvarende tall for Norge.

Gjennom økt satsning på bekjempelse av mobbing vil samfunnet på lang sikt kunne spare betydelige summer. Det gjør det vel verdt å investere i tiltak mot mobbing. Men all den tid investering i forebyggende arbeid mot mobbing gir resultater som best kan måles på lang sikt, er det ikke gitt at politikere er villig til å betale prisen her og nå. Det er ofte mer attraktivt å satse på det som gir synlige resultater på kort sikt. Dette på tross av at lønnsomheten ved bekjempelse av mobbing på lang sikt vil være betydelige og uomtvistelig.

TILTAK

I rapporten har vi utforsket om mobbing skaper fattigdom. Vi mener det er sannsynlig at det kan være en slik sammenheng. De tiltakene vi foreslår er derfor knyttet til hvordan man kan redusere de økonomiske konsekvensene mange opplever som følge av mobbing.

For å redusere de økonomiske konsekvensene av fattigdom anbefaler vi følgende tiltak:

- **Fri rettshjelp for de som trenger bistand i forbindelse med en mobbesak**
- **Omsorgslønn for foreldre eller andre omsorgspersoner som må arbeide redusert eller være hjemme med barn som blir mobbet**

Det første tiltaket omfatter tilgjengelig fri rettshjelp for de som trenger bistand i forbindelse med alvorlige mobbesaker. For å gjøre det lettere å få bistand fra advokat i mobbesaker mener vi det bør være adgang til fri rettshjelp. Dette vil

gjøre rettslig behandling av alvorlige mobbesaker mer tilgjengelig, og den økonomiske byrden for familier som opplever at et barn mobbes blir mindre.

Det andre tiltaket omfatter omsorgslønn for foreldre eller andre omsorgspersoner som må arbeide redusert eller være hjemme med barn som blir mobbet. Det er stor sannsynlighet for at foreldre med barn som opplever alvorlig mobbing er i samme situasjon som i eksempelet med moren til Lisa. Dette kan medføre redusert arbeidstid og arbeidskapasitet for foreldrene. Redusert arbeidskapasitet som følge av den psykiske belastningen det er for foreldrene å ha et barn som mobbes. Redusert arbeidstid som følge av møter med skolen, PPU, BUP og så videre. Noen vil også, slik som moren til Lisa, ha dager der de er hjemme med barnet som mobbes, eller alltid er beredt til å reise til skolen når det oppstår situasjoner. For å gjøre det lettere for foreldre å håndtere en hverdag med barn som blir mobbet foreslår vi derfor at det kan gis omsorgslønn for foreldre eller andre omsorgspersoner som må arbeide redusert eller være hjemme med barn som opplever alvorlig mobbing.

FORSLAG TIL VIDERE FORSKNING

Som vi har sett er mye av våre antakelser og konklusjoner basert på forskning som ikke direkte vurderer spørsmålet om mobbing skaper fattigdom. Avslutningsvis ønsker vi derfor å påpeke problemstillinger som kan være aktuelle for fremtidig forskning:

- **Hvor mange blir fattige som følge av mobbing?**
- **Hvordan påvirkes familiene til de som mobbes? Er det større sannsynlighet for at familiene til de som mobbes også blir fattige?**
- **Hva koster det samfunnet (økonomisk) at mennesker blir mobbet?**

Selv om mye arbeid og forskning er gjort på feltet, er det fremdeles en lang vei å gå for å bekjempe mobbing. Mer forskning vil gjøre det enklere å vite hvordan vi kan arbeide målrettet for å bekjempe mobbing og redusere konsekvensene.

BIBLIOGRAFI

- (u.d.).
- Andreou, E. (2000). *Bully/Victim Problems and Their Association With Psychological Constructs in 8- to 12-Year-Old Greek Schoolchildren*. *Aggressive Behavior*.
- Arseneault, L., Bowes, L., & Shakoor, S. (2010). *Bullying victimization in youths and mental health problems: 'Much ado about nothing'?* *Psychological Medicine*.
- Arseneault, L., Milne, B., Taylor, A., Adams, F., Delgado, K., Caspi, A., & Moffitt, T. (2008). *Being bullied as an environmentally mediated contribution factor to children's internalizing problems*. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*.
- Beale, A. (2001). *Bullybusters: Using drama to empower students to take a stand against bullying behavior*. *Professional School Counseling*.
- Bond, L., Carlin, J., Thomas, L., Rubin, K., & Patton, G. (2001). *Does bullying cause emotional problems? A prospective study of teenagers*. *British Medical Journal*.
- Brockenbrough, K., Cornell, D., & Loper, A. (2002). *Aggressive attitudes among victims of violence at school*.
- Carney, A., & Merrell, K. (2001). *Bullying in Schools: Perspectives on Understanding and Preventing an International Problem*. *School Psychology International*.
- Ellingsen, J., & Lindbol, M. (2017). *Utviklingen i uførediagnoser per 31. desember 2014*. Arbeids- og velferdsdirektoratet/statistikkseksjonen.
- Ellingsen, J., & Lindbol, M. (2017). *Utviklingen i uførediagnoser per 31. desember 2014*. Arbeids- og Velferdsdirektoratet.
- Ertesvåg, F., Bugge, S., Andersen, I., & Lund, T. (2011, Februar 9). *www.vg.no*. Hentet fra <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/mobbing/jarle-ble-mobbet-for-16-millioner/a/10029618/>
- Fekkes, M., Pijpers, F., Fredriks, A., Vogels, T., & Verloove-Vanhorick, S. (2006). *Do Bullied Children Get Ill, or Do Ill Children Get Bullied? A Prospective Cohort Study on the Relationship Between Bullying and Health-Related Symptoms*. *Pediatrics*.
- Folkehelseinstituttet. (2015). *www.fhi.no*. Hentet fra Psykisk helse hos voksne: <https://www.fhi.no/nettpub/hin/helse-og-sykdom/psykisk-helse-hos-voksne---folkehel/>
- Fosse, G. (2006). *Mental health of psychiatric outpatients bullied in childhood*. Norwegian University of Science and Technology, Faculty of Medicine, Department of Neuroscience.
- Gibb, J., Rix, K., Wallace, E., Fitzsimons, E., & Mostafa, T. (2016). *Poverty and children's personal and social relationships*. National Children's Bureau.
- Glew, G., Rivara, F., & Feudtner, C. (2000). *Bullying: Children hurting children*. *Pediatrics in Review*.
- Kim, Y., Leventhal, B., Koh, Y., Hubbard, A., & Boyce, W. (2006). *School bullying and youth violence: cause or consequences of psychopathologic behavior?*
- Kumpulainen, K., & Rasanen, E. (2000). *Children involved in bullying at elementary and school age: Their psychiatric symptoms and deviance in adolescence*.
- Lataster, T., van Os, J., Drukker M., Henquet, C., Feron, F., Gunther, N., & Myin-Germeys, I. (2006). *Childhood victimisation and developmental expression of non-clinical delusional ideation and hallucinatory experiences: victimisation and non-clinical psychotic experiences*.
- Lundmark, E., Nilsson, I., & Wadenskog, A. (2016). *Se till mig som liten är - Socioekonomisk analys av mobbingens effekter*.
- Malibu, C. (1995). *School bullying and victimization*. National School Safety Center.
- McNamara, B., & McNamara, F. (1997). *Keys to dealing with bullies*.
- Nansel, T., Overpeck, M., Pilla, R., Ruan, W., Simons-Morton, B., & Scheidt, P. (2001). *Bullying behaviors among US youth: Prevalence and association with psychosocial adjustment*. *JAMA*.
- Nielsen, M. (2015, Mars 4). *www.stami.no*. Hentet fra Mobbing og posttraumatisk stressforstyrrelse: <https://stami.no/mobbing-og-posttraumatisk-stressforstyrrelse/>
- Olewus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Blackwell Publishing.
- Olweus, D. (1994). *Peer abuse or bullying at school: Basic facts and a school-based intervention programme*.
- Olweus, D. (1995). *Bullying or peer abuse in school: Fact and intervention*. *Current Directions in Psychological Science*.
- O'Moore, M., & Kirkham, C. (2001). *Self-esteem and its relationship to bullying behavior*. *Aggressive Behavior*.
- Smokowski, P., & Kopasz, K. (2005). *Bullying in School: An Overview of Types, Effects, Family Characteristics, and Intervention Strategies*.
- Ttofi, M., Farrington, D., Friedrich, L., & Loeber, R. (2011). *The predictive efficiency of school bullying versus later offending: A systematic/meta-analytic review of longitudinal studies*.
- Wendelborg, C. (2017). *www.udir.no*. Hentet fra Mobbing og arbeidsro i skolen, Analyse av Elevundersøkelsen skoleåret 2016/17: https://www.udir.no/globalassets/filer/tall-og-forskning/rapporter/2017/mobbing-og-arbeidsro-i-skolen_elevundersokelsen-2016_rapport-fra-ntnu.pdf
- www.nhi.no*. (2016, Januar 22). Hentet fra Norsk Helseinformatikk: <https://nhi.no/sykdommer/kirurgi/skader/posttraumatisk-stressforstyrrelse/>

Stiftelsen Rettferd for taperne jobber for at enkeltpersoner som føler seg som tapere skal få bedret sin livssituasjon. Vi jobber også for at forholdene blir lagt til rette for å forhindre at flere skal bli tapere i dagens samfunn. Stiftelsen Rettferd for taperne ble stiftet under verdens første taperkongress på Gjøvik 15.- 16. september 1993.

www.taperne.no

OdinStiftelsen ble etablert høsten 2014, til minne om Odin (13), som tok sitt liv etter mange års kamp mot mobbing. Hans utsagn - "Det hjelper ikke å si ifra - de gjør ikke noe uansett" har blitt utgangspunktet og drivkraften for det arbeidet stiftelsen skal drive med. Odins mamma, Katrine Olsen Gillerdalen, ønsker med OdinStiftelsen å bidra til en endret oppfatning i samfunnet som gjør at alle barn kan oppleve å bli sett, hørt og tatt på alvor!

www.odinstiftelsen.no

Skaperkraft

TANKESMIEN

Tankesmien Skaperkraft har som formål å stimulere til refleksjon, bidra til debatt og engasjere til aktiv samfunnsbygging. Skaperkraft baserer seg på individets egenverdi og vårt felles ansvar for utvikling av et bærekraftig og inkluderende fellesskap.

www.skaperkraft.no